

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ,
ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Педагогічна біографіка
про національно-патріотичне виховання
дітей і молоді: ідеї, концепції, практики

Збірник матеріалів

IX Всеукраїнської науково-практичної конференції

з історії освіти з міжнародною участю

13 травня 2024 року

Вінниця
ТВОРИ
2024

*Рекомендовано до друку вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського,
протокол № 6 від 27 травня 2024 р.*

Редакційна колегія:

Березівська Л. Д. (голова редколегії, науковий редактор), доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Міхно О. П., доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Антонець Н. Б., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Середа Х. В., науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

Рецензенти:

Кірдан О. Л., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Пономаренко Л. О., кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувач відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

П 24

Педагогічна біографіка про національно-патріотичне виховання дітей і молоді: ідеї, концепції, практики : зб. матеріалів ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. з історії освіти з міжнар. участю, 13 трав. 2024 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, заг. та дошк. педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол., наук. ред.), Міхно О. П., Антонець Н. Б. ; літ. ред. Бойко О. А. ; бібліогр. ред. Демида Є. Ф. ; техн. ред. Середа Х. В.]. – Вінниця : ТВОРИ, 2024. – 180 с.

Збірник містить тези виступів учасників ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції з історії освіти з міжнародною участю «Педагогічна біографіка про національно-патріотичне виховання дітей і молоді: ідеї, концепції, практики», проведеної у рамках Всеукраїнського фестивалю науки – 2024. Конференція відбулася в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського 13 травня 2024 р.

Редколегія не несе відповідальності за зміст публікацій. Відповідальність за зміст та стилістику публікацій несе автор.

ISBN 978-617-558-083-7

УДК 37.015:929]:[37.035:172.15]:005.745(477:100)(082)

DOI 10.33407/lib.NAES.741174

© Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського, 2024

Abstract. In the context of European integration orientations of Ukrainian humanities, some modern and postmodern European approaches to biographical studies have been outlined and the views of European scientists on modern educational biographical studies have been highlighted.

Keywords: biographical studies, humanities, European integration orientations, modern and postmodern European approaches.

УДК 37.091.113:305-055.2"190"

О. О. ДРАЧ

ORCID ID: 0000-0001-7859-3385

доктор історичних наук, професор
кафедри всесвітньої історії

Київського університету імені Бориса Грінченка
e-mail: o.drach@kubg.edu.ua

СІМ'Я VS РОБОТА: ГЕНДЕРНІ УЯВЛЕННЯ КЕРІВНИКІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАМІЖНЬОЇ ОСВІТЯНКИ ПОЧАТКУ 20 ст.

Анотація. Вивчення професійної діяльності жінок модерної доби зумовлено гендерною нерівністю. Реалізовано дослідження позиції начальників освітніх закладів Київського навчального округу щодо (не)доцільності для освітянки працювати після заміжжя. Встановлено, що близько $\frac{1}{4}$ керівників повністю підтримали міністерську пропозицію звільнення пошлюблених освітянок, 32,4 % застерігали від безумовної нормотворчості в цій царині, 43,2 % взагалі заперечували її практичну користь.

Ключові слова: заміжня освітянка, жіноча освіта, начальник жіночої гімназії, голова педагогічної ради, Київський навчальний округ.

Як свідчать дослідження, нині масова зайнятість жіноцтва на ринку праці не допомогла переглянути гендерні ролі в сім'ї. Осмислити проблему варто від її витоків, що актуалізує вивчення фахової діяльності жінок у сфері освіти модерної доби в Україні.

Метою є з'ясування уявлень начальників жіночих освітніх закладів України на матеріалах Київського навчального округу щодо (не)доцільності для освітянки працювати після заміжжя. Джерельною базою слугують матеріали опитування керівників 1903 р., реалізованого канцелярією попечителя округу, що зберігаються в Центральному державному історичному архіві України в Києві [1].

З організації в кінці 1850-х років жіночих (про)гімназій почалася нова епоха освіти дівчат України модерної доби, а також розширилося працевлаштування випускниць у сфері освіти, які здобували педагогічну кваліфікацію. Зростання питомої ваги освітянок, а також реформування патріархального сімейного порядку в державі зумовило обговорення трудової діяльності педагогині після заміжжя [1, арк. 1–1 зв; 49 зв]. Освітнє відомство зобов'язало попечителя Київського навчального округу поцікавитися думкою начальників закладів, де жінки працювали вчительками і класними наглядками, щодо доцільності циркуляру, за яким вони після заміжжя втрачали право вільно продовжити роботу на посаді, а також

зобов'язати їх підпискою повідомляти начальство про свій шлюб.

Статистичний аналіз надісланих до канцелярії попечителя Київського навчального округу відгуків виявив такі результати: 24,3% керівників освітніх закладів округу безумовно підтримали міністерські пропозиції; 32,4% – висловили підтримку з певними застереженнями; 43,2% – не підтримали взагалі.

Керівники, які виказали цілковиту підтримку проєкту циркуляру, мотивували його необхідність такими гендерними уявленнями: заміжня освітянка мала краще матеріальне становище; сімейне життя накладало на дружину завдання, які унеможливлювали подальшу службу; пошлюблені педагогині недбайливі в роботі; тривалі хворобливі стани, зумовлені дітонародженням; не зовсім пристойний вигляд для учениць вагітної освітянки («в цікавому становищі»). Аналіз діловодного наративу начальників дає підстави узагальнити низку чинників – економічний, службово-функційний, сімейно-шлюбний, морально-етичний, – через які не варто після заміжжя лишати на роботі працівницю. Змістовно їхні відповіді засвідчили панування християнської гендерної аксіології, скерованої на збереження традиційного типу сім'ї, подружжя і незмінності ролі жінки.

Вивчення відгуків керівників жіночих закладів Київського навчального округу, які частково погодилися з міністерською пропозицією, засвідчило правдиві кадрові перспективи в разі ухвалення циркуляру, що позбавило б (про)гімназії старанних і відданих власним обов'язкам освітянок [1, арк. 36 зв]. Наведені адміністраторами застереження ґрунтувалися не лише на критеріях службової корпоративності і відданості справі, а і мотивах соціальної справедливості і правових гарантій для працівниць. Принагідно респонденти запропонували передати право вирішувати подальшу долю заміжньої службовиці її керівникові. Деякі керівники жіночих навчальних закладів щиро зазначили про функційне роздвоєння пошлюбленої освітянки-матері, що зумовлювало їхню позицію часткового погодження з проєктованим циркуляром. Частина очільників педагогічних колективів проблемності їхньої подальшої служби пов'язувала з природніми станами жінки, зумовлених дітонародженням.

Позиція керівників освітніх закладів, які висловилися проти запровадження проєктованого заходу, спиралася на узагальнення досвіду праці в закладі заміжніх освітянок. До контраргументації очільників належав мотив нетолерантності щодо службовиць. Було сформульовано тезу, що заміжжя не може бути безумовною перешкодою продовження роботи на посаді вчительки і класної наглядки [1, арк. 16; 19; 38]. Щодо оцінки ефективності професійної діяльності заміжніх учительок, то констатували, що їхнє одруження жодним чином не спричиняло будь-яких недоглядів на службі. Навпаки, опісля заміжжя вони ставали стараннішими, справними освітянками, які дорожили робочим місцем.

Підсумовуючи вивчення думок керівників освітніх закладів України початку 20 ст., маємо констатувати, що основний масив (75,6%) респондентів висловився за можливість і доцільність продовження роботи службовиці (про)гімназії після заміжжя. Сформульовано ідею, що кваліфікованість і службова справність освітянок зумовлена не їхнім сімейним станом, а індивідуальними якостями. В умовах фемінізації початкової і середньої жіночої освіти України окремі начальники закладів обстоювали доцільність певних соціальних гарантій для службовиць як майбутніх матерів.

Список використаних джерел

1. З листування щодо служби заміжніх жінок у жіночих середніх нижчих навчальних закладах, 2 серпня 1903 – 7 серпня 1904 рр. // ЦДІАК України (Центральний державний історичний архів України, м. Київ). Ф. 707. Оп. 69. Спр. 106. 58 арк.

UDC 37.091.113:305-055.2"190"

O. O. DRACH

ORCID ID: 0000-0001-7859-3385

Doctor of Sciences (History),

Associate Professor,

Professor of the Department of World History

of Borys Grinchenko Kyiv University

e-mail: o.drach@kubg.edu.ua

FAMILY VS WORK: GENDER PERCEPTIONS OF HEADS OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN UKRAINE REGARDING MARRIED FEMALE EDUCATORS AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

Abstract. The study of the professional activity of women in the modern era is conditioned by gender inequality. A study of the position of educational institution administrators within the Kyiv educational district regarding the (in)advisability of female educators continuing to work after marriage. It was established that approximately a quarter of the administrators fully supported the ministry's proposal to dismiss married female educators, while 32,4% cautioned against unconditional legislative action in this area, and 43,2% outright opposed its practical feasibility.

Keywords: married female educator, female education, head of a women's gymnasium, chair of the pedagogical council, Kyiv educational district.

УДК 37(091)(477)-051Сімович:[37.035:172.15]

А. А. ЗАГОРОДНЯ

ORCID ID: 0000-0003-2418-1670

доктор педагогічних наук, професор,

головний науковий співробітник

відділу історії та філософії освіти

Інституту педагогіки НАПН України

e-mail: z_alla@i.ua

СОЦІАЛЬНО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ІДЕЇ У ЕСТЕТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ В. СІМОВИЧА

Анотація. Розкрито соціально-антропологічні ідеї в естетичній концепції В. Сімовича. Обґрунтовано просвітницьку діяльність В. Сімовича. Доведено яке визначне місце просвітницько-педагогічної спадщини В. Сімовича належить дослідженню виховного впливу рідної мови, фольклору, символіки, народних традицій, мистецтва, звичаїв і обрядів на особистість.